

Т. Г. Васильців, О. О. Левицька

Ідентифікація просторових дисбалансів та ризиків розвитку регіональних ринків праці України в умовах сучасних дестабілізаційних процесів

Акцентовано на проблеми дестабілізації національної економіки України та її регіональних ринків в умовах війни. Визначено ключові виклики регіональному розвитку в короткостроковому періоді. Указано на довгострокові виклики розвитку регіональних ринків праці й доведено, що політика нівелювання їх має базуватися на зміцненні конкурентоспроможності та посиленні конвергенції з ринками праці ЄС. Охарактеризовано найкритичніші тенденції соціальної стабільності в регіонах. Наведено статистичні параметри зареєстрованого регіонального ринку праці в частині пропозиції праці та в частині попиту на працю до та під час війни. Виокремлено причини низького рівня зареєстрованого безробіття в регіонах. Проаналізовано рівень збалансованості регіональних ринків праці, ідентифіковано основні ризики й загрози їх функціонуванню та розвитку. На основі аналізу регіонального сукупного попиту й сукупної пропозиції у 2008, 2014 і 2021 рр. розраховано та оцінено рівень збалансованості кон'юнктури вітчизняного ринку праці. Визначено три типи працездатних регіонів. Окреслено пріоритети державної політики стабілізації функціонування й забезпечення розвитку регіональних ринків праці в Україні.

Ключові слова: регіональна політика, ринок праці, просторові дисбаланси, виклики, ризики, загрози, дестабілізаційні процеси, війна.

Постановка проблеми. Воєнні дії РФ спричинили глибоку соціогуманітарну кризу в Україні, яка посилила вже наявні виклики та породила нові ризики й загрози. Дестабілізаційні процеси торкнулися практично всіх галузей і регіонів. У територіальному аспекті суттєвих деструктивних змін зазнала економіка східних областей України (зруйновано найбільші сталеливарні заводи в Маріуполі, Авдіївський коксохімічний завод, об'єднання «Азот» у Северодонецьку та інші підприємства), тоді як наслідки війни на заході України значно менші. Водночас серед різних секторів і галузей реальної економіки найбільшого удару зазнала промисловість. Наприклад, російські ракети зруйнували всі основні нафтопереробні заводи, а IT-галузь, навпаки, залишилась практично неушкодженою: кількість вакантних місць там така ж, як і до війни. Такий нерівномірний вплив збільшив територіально-галузеві дисбаланси в Україні та посилив ще довоєнні структурні диспропорції на різних ресурсних ринках, зокрема на вітчизняному ринку праці.

Аналіз останніх досліджень. Повномасштабна війна оголила цілий комплекс викликів і загроз економічній безпеці держави, спектр яких розкрито в наукових працях Т. Васильціва, Р. Лупака та В. Волошина [1, с. 32-51], О. Мульської [2, с. 34-43] та ін. У цих та інших дослідженнях започатковано напрацювання щодо формування нового інструментарію регулювання ринку праці в критично складних умовах війни, особливо через масові міграції населення (О. Пищуліна [3], О. Рудковський [4] та ін.), втрату робочих місць, зростання безробіття та труднощі з працевлаштуванням, зокрема молоді (І. Бойко [5], О. Гринькевич, У. Садова [6, с. 126-138]), нові вимоги до персоналу та зміни у структурі зайнятості (Р. Березовська [7], К. Жирій [8]) та ін.

Сьогодні активно досліджуються питання прогнозування і планування змін на українському ринку праці (В. Філатов [9]), а також удосконалення інституціонального забезпечення функціонування та розвитку вітчизняного ринку праці в таких умовах (І. Юрчик [10, с. 109]).

Сучасний ринок праці країни не є однорідним, суттєво різниться його регіональна специфіка та проблематика, що потребує нових ретельних досліджень

у частині як ідентифікації просторових диспропорцій, так і обґрунтування засобів державної, зокрема регіональної, політики його регулювання.

Метою статті є ідентифікація просторових дисбалансів і ризиків розвитку регіональних ринків праці України в умовах повномасштабної війни та обумовлених нею дестабілізаційних процесів.

Основні результати дослідження. Ключовими викликами для регіонів у короткостроковому періоді передусім є посилення дисбалансів на регіональних ринках праці через скорочення робочих місць, зростання безробіття, загострення соціальної вразливості (прекаризація), зниження безпеки праці та захищеності зайнятості, звуження трудового потенціалу регіонів через втрату людських ресурсів. Західні, зокрема прикордонні, області України завжди вирізнялися вищою інтенсивністю міграційних процесів, що є одним з вирішальних факторів формування згаданих дисбалансів. Значний розрив спостерігається в забезпеченні робітничими кадрами. Доведено, що потреби на регіональних ринках праці не відповідають наявній пропозиції робочої сили. Наприклад, у Львівській області на сьогодні зафіксовано майже 290 вакансій швачки (кравця, закрійника) [11]. Водночас у регіоні функціонує 10 освітніх закладів (з них два у Львові), які готують таких фахівців. Причина полягає в міграції до Польщі, де пропонується вищий рівень заробітної плати, додатковий соціальний пакет, кращі умови праці та інші переваги. Решта країн-членів ЄС також залишаються міграційно привабливими: з 2020 р. в Німеччині значно пом'якшені закони щодо працевлаштування фахівців робітничих професій з-поза меж ЄС, у Чехії вдвічі зросли квоти на працівників з України, а Польща продовжує знімати обмеження для полегшення доступу українських мігрантів до своїх ринків праці та освітніх послуг.

Щодо довготривалих викликів, то для України загалом, як і регіонів зокрема, надважливим завданням залишається інтеграція в європейський економічний простір. Одним з напрямів реалізації цього завдання є підвищення конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці та посилення конвергенції ринків праці України та ЄС в умовах політики євроінтеграції та нівелювання наслідків російського військового вторгнення в Україну. Причому прикордонні з ЄС регіони можуть стати драйверами цих процесів. Феномен прикордонних територій полягає в тому, що вони утворюють формальні й неформальні транскордонні системи у сфері торгівлі, логістики, міграції, культури та в інших видах активності. Саме на прикордонні найбільше відчутні нерівності соціально-економічного розвитку територій, водночас процеси конвергенції можуть досягатися швидше. Збалансування нерівномірного розвитку регіонів завжди було пріоритетом державних стратегій України, однак механізми досягнення балансу різняться залежно від чинників та умов, які впливають на формування міжрегіональних нерівностей.

Регіональний розвиток України в умовах сучасних дестабілізаційних процесів супроводжується низкою загроз, які мають тенденцію до посилення. Серед них, зокрема, стійка депопуляція, значні міграційні втрати населення (західних областей – через близькість з ЄС, південно-східних і північних регіонів – спровоковані бойовими діями або загрозою таких дій, Волинської області – обидва фактори одночасно), дисбаланси на внутрішніх ринках праці (зростання безробіття внаслідок вимушеної міграції населення, скорочення робочих місць, релокації підприємств тощо), зростання навантаження на соціальну інфраструктуру й систему соціального захисту регіонів, що прийняли більшість переселенців. Наприклад, лівова частка ВПО у Західному регіоні осіла у Львівській та Закарпатській областях – максимальна кількість їх була у квітні 2022 р. (630 і 390 тис. осіб відповідно) [12; 13]. Рівень економічного навантаження вимушеною міграцією в цих регіонах значно вищий порівняно з іншими областями Карпатського регіону:

у Закарпатській області – 806 переселенців на 1000 зайнятого населення, а у Львівській області – 612 переміщених осіб на 1000 зайнятих (на кінець квітня). Загальне навантаження на місцеве населення визначити об'єктивно складно через відсутність даних про чисельність населення регіонів за 2022 р.

Попри відсутність «твердої» статистики, можна з впевненістю стверджувати про наявність тривалої демографічної кризи в Україні, посиленої війною. Відомо, що на 01.02.2022 р. Державна служба статистики України оцінювала чисельність наявного населення в країні приблизно в 41,1 млн осіб (не враховуючи тимчасово окуповану територію АРК) [14]. Після 24.02.2022 р. за кордон виїхало понад 8 млн осіб. Це дуже великі втрати людського ресурсу та трудового потенціалу країни, які за масштабом прирівнюються до втрат унаслідок Голодомору 1932-1933 рр. Отже, сьогодні чисельність населення України становить орієнтовно 33,1 млн осіб (а разом з АРК – 35,4 млн осіб).

Показово, що до 2022 р. процеси депопуляції були характерні практично для всіх регіонів, а особливо для прикордонних територій. Серед останніх варто виокремити Львівську область, де середньорічні темпи скорочення населення за останні п'ять років довоєнного періоду становили 0,8% (приблизно 12 тис. осіб на рік). У цьому регіоні темпи депопуляції дещо вищі через високу міграційну активність (переважно виїзд до Польщі) і нижчий, порівняно з іншими західними областями, рівень природного приросту населення. Наприклад, коефіцієнти народжуваності та смертності у Львівській області у 2021 р. становили 8‰ і 16‰, тоді як у сусідніх Волинській та Закарпатській областях – по 10‰ і 15‰. В Україні ж у 2021 р. на 70 народжень припадало 190 смертей [15, с. 11]. Цілком очевидно, що компенсувати втрати тільки завдяки природному чиннику (підвищення народжуваності та зменшення смертності) неможливо. Крім того, в Україні відносно старе населення помирає більше. Тому для покращення ситуації ключовим залишається міграційний чинник у контексті залучення населення інших країн до проживання та працевлаштування в Україні.

Загалом процеси депопуляції (як через природні причини, так і через міграцію) вкрай негативно впливають на розвиток регіональних ринків праці, оскільки спричиняють:

- погіршення соціально-демографічної структури та скорочення частки економічно активного населення в регіонах (у 2021 р. найменша частка спостерігалась у Волинській області – 55,5% усього населення у віці 15-70 років, а найбільша – у м. Києві (66,3%));
- зниження рівня зайнятості населення областей, який у 2021 р. становив від 48,5% до 61,6% (у Волинській області та м. Києві відповідно);
- появу дисфункцій і дисбалансів на регіональних ринках праці, підсилених міграцією та зниженням економічної активності;
- зменшення соціальної захищеності та водночас збільшення соціальної вразливості в регіонах як наслідок неефективності ринку праці та значної тінізації зайнятості, що позбавляє зайнятих у таких умовах легальної оплати праці, якісних соціальних гарантій і страхового стажу (у 2021 р. найвищий рівень неформальної зайнятості спостерігався в Рівненській і Чернівецькій областях – по 44,8%, найнижчий – у Київській області (6,8%)).

Соціальним орієнтиром рівня зайнятості в європейських країнах стала норма 70% з одночасною вимогою щорічного зростання на 1,5% [16, с. 189]. Стан ринку праці України та її регіонів підтверджує ознаки стагнації зайнятості та нестачі робочих місць. Гарантування гідної праці є можливим завдяки зіставленню векторів економічного розвитку (враховуючи інноваційну складову) та розвитку ринку праці задля створення робочих місць у конкурентоздатних інвестиційно спроможних секторах економіки.

Таблиця 1

Показники зареєстрованого ринку праці регіонів України у січні 2020-2023 рр.
(в частині пропозиції праці)

Регіон	Кількість зареєстрованих безробітних (на січень), осіб				Чисельність безробітних, працевлаштованих центрами зайнятості упродовж місяця, осіб				Чисельність безробітних, які проходили профнавчання (включно із ЦІТО), осіб			
	довоєнний період		період під час війни		довоєнний період		період під час війни		довоєнний період		період під час війни	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
<i>Україна</i>	<i>415615</i>	<i>540903</i>	<i>358691</i>	<i>214093</i>	<i>17951</i>	<i>17254</i>	<i>17417</i>	<i>9833</i>	<i>19329</i>	<i>10155</i>	<i>11650</i>	<i>5231</i>
Вінницька обл.	26254	28518	21604	9270	683	598	656	409	391	53	132	51
Волинська обл.	9662	14568	8963	5180	441	366	423	316	263	110	175	109
Дніпропетровська обл.	32461	40396	28288	17127	2294	2490	2638	1513	2295	1190	1620	775
Донецька обл.	13863	17942	12213	7845	831	880	1178	518	1248	511	601	403
Житомирська обл.	17167	20560	14142	9333	792	738	578	488	404	217	158	55
Закарпатська обл.	6153	9134	5396	4417	332	285	374	187	134	129	76	25
Запорізька обл.	23309	25565	17203	14511	1215	751	945	186	318	102	123	15
Івано-Франківська обл.	10395	15336	9802	5790	555	793	640	484	1255	861	531	472
Київська обл.	15521	20981	13381	11012	756	667	781	613	538	116	157	62
Кіровоградська обл.	18312	24659	15438	7567	375	460	406	268	255	122	304	123
Луганська обл.	9383	10967	8074	3013	405	383	425	14	422	217	175	20
Львівська обл.	17667	32391	15698	6559	1200	979	910	519	1268	693	739	376
Миколаївська обл.	18556	22152	15380	11209	543	496	470	318	425	89	65	88
Одеська обл.	17007	22856	15218	9699	537	495	528	384	1714	902	1122	671
Полтавська обл.	26423	33042	21788	10017	806	711	581	400	1266	964	1492	471
Рівненська обл.	13732	16657	12669	7056	718	773	720	579	1912	1194	1046	763
Сумська обл.	18826	20571	13851	12326	598	649	539	420	386	266	375	113
Тернопільська обл.	11870	14833	10438	4167	371	272	238	157	150	72	69	28
Харківська обл.	26611	36058	23561	16535	1657	1678	1524	579	2285	1497	1420	270
Херсонська обл.	12990	16429	11445	6876	424	369	328	38	1126	469	525	30
Хмельницька обл.	16526	20247	14797	6585	462	469	498	267	411	193	204	140
Черкаська обл.	22068	26724	18773	9077	660	557	618	351	378	101	203	96
Чернівецька обл.	6999	9743	6676	2787	162	198	192	117	118	25	26	16
Чернігівська обл.	13066	15628	12013	8209	506	438	535	361	130	58	83	58
м. Київ	10794	24946	11880	7926	628	759	692	347	237	4	229	1

Джерело: складено за даними [17].

Трансформація параметрів регіональних ринків праці в довоєнний та післявоєнний періоди, зокрема у січні 2020-2023 рр., представлена в табл. 1-2.

Причини низького рівня зареєстрованого безробіття в Україні під час війни пов'язані з такими чинниками: (1) вимушена міграція населення з країни (8 млн осіб, за оцінками МОП, з них 2,75 млн осіб працездатного віку [18]); (2) уникання чоловіками звернень до Державної служби зайнятості України через вимогу надання документів з військкомату для реєстрації безробіття; (3) скорочення терміну виплат допомоги по безробіттю до 90 днів на період воєнного стану, що демотивує реєстрацію безробітними свого статусу (за даними Державної служби зайнятості України, на січень 2023 р. загалом у країні допомогу отримували 110,9 тис. осіб, що на 77% менше порівняно із січнем 2021 р. [19]); (4) тіньова зайнятість як альтернативна соціальна гарантія (за останні кілька років до війни частка неформально зайнятих у вітчизняній економіці коливалась від 19 до 20%, однак з 2022 р. цей показник суттєво зріс).

Таблиця 2

Показники зареєстрованого ринку праці регіонів України в січні 2020-2023 рр.
(у частині попиту на працю)

Регіон	Кількість вакансій, одиниць				Навантаження на 1 вакансію, осіб				Середній розмір заробітної плати у вакансіях, грн			
	довоєнний період		період під час війни		довоєнний період		період під час війни		довоєнний період		період під час війни	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
<i>Україна</i>	145532	92917	79731	42793	3	6	4	5	6724	7955	9219	10140
Вінницька обл.	3604	2968	1811	1312	7	10	12	7	6230	7389	7776	8778
Волинська обл.	5972	2601	2511	2430	2	6	4	2	6549	7538	8617	9571
Дніпропетровська обл.	13142	10245	9151	3961	2	4	3	4	6437	7966	9249	10297
Донецька обл.	3561	3239	2485	988	4	6	5	8	6871	8912	9237	12196
Житомирська обл.	5928	4337	2940	1718	3	5	5	5	6172	7643	8507	9215
Закарпатська обл.	3892	1990	1114	751	2	5	5	6	7037	7452	8490	9306
Запорізька обл.	4784	2033	2244	516	5	13	8	28	5992	7320	8596	10248
Івано-Франківська обл.	5022	1978	1928	1328	2	8	5	4	5554	6866	8218	8655
Київська обл.	8488	6737	4312	2295	2	3	3	5	7472	8769	10088	10772
Кіровоградська обл.	4383	2501	2625	1389	4	10	6	5	6606	7495	9271	10159
Луганська обл.	2041	1879	1176	0	5	6	7	-	6049	6901	8165	-
Львівська обл.	11813	6150	6304	5369	1	5	2	1	7992	8381	9382	10475
Миколаївська обл.	3801	1802	2084	818	5	12	7	14	6251	7567	8790	9968
Одеська обл.	5040	3830	3711	2017	3	6	4	5	6472	7612	8753	10200
Полтавська обл.	7914	3368	3013	1834	3	10	7	5	6320	7673	9145	9260
Рівненська обл.	5443	3604	2423	1781	3	5	5	4	6085	7430	8302	8898
Сумська обл.	3608	2910	2638	1368	5	7	5	9	5853	7132	8518	8954
Тернопільська обл.	3576	1572	1378	881	3	9	8	5	6063	7148	8222	9862
Харківська обл.	13795	6687	5783	1669	2	5	4	10	6443	7621	8569	9415
Херсонська обл.	2001	1411	1526	142	6	12	8	48	5719	7293	8267	11170
Хмельницька обл.	4296	2846	2600	1959	4	7	6	3	6103	7557	8698	9655
Черкаська обл.	3070	2149	1883	1115	7	12	10	8	6420	7649	8988	9953
Чернівецька обл.	2451	1199	1322	656	3	8	5	4	6680	7503	8397	9424
Чернігівська обл.	3260	1962	1601	850	4	8	8	10	5959	7183	8525	9688
м. Київ	14647	12919	11168	5646	1	2	1	1	7889	9026	11193	11498

Джерело: складено за даними [17].

Отже, зниження рівня офіційного безробіття не є свідченням покращення ситуації на ринку праці України та її регіонів, адже кількість вакансій скоротилась удвічі порівняно з довоєнним періодом і радше ілюструє складні умови, в яких перебуває суспільство.

На тлі загальних потрясінь, спричинених воєнними діями, відбувається звуження трудових ресурсів країни та регіонів, послаблюється конкурентоспроможність робочої сили через погіршення її якісних параметрів. Частково це пов'язано з якістю підготовки кадрів і ступенем взаємодії системи освіти з ринком праці. Страждає як кваліфікація потенційної робочої сили, так і затребуваність фахівців (через недостатню гнучкість і мобільність закладів освіти, дефіцит діалогу з роботодавцями, недостатність практичної підготовки майбутніх кадрів – теоретизованість навчання). Тому ситуація часто виглядає так: є багато закладів освіти (серед них дуже багато дрібних вузькопрофільних), які набирають абітурієнтів, а ті після закінчення навчання не мають роботи за фахом (особливо це стосується випускників закладів вищої освіти (ЗВО)), бо місцевий ринок переповнений випускниками попередніх років. До 2016 р. державними органами статистики оприлюднювався дуже важливий показник – частка випускників

державних ЗВО, направлених на роботу. Якщо у 2010 р. направлення на роботу отримали 27,8% загальної кількості випускників (182 тис. осіб), то у 2016 р. – лише 17,6% (68 тис. осіб) [20].

У результаті склалася тенденція декваліфікації кадрів, або так званий професійний дауншифтинг, коли 34% випускників ЗВО зайняті не лише не за фахом, а тими видами діяльності, які не потребують вищої освіти. Частка ж випускників ЗПТО, зайнятих за іншою спеціальністю, знаходиться в межах 20%.

Ще однією проблемою якості підготовки кадрів є практика слідування трендам і відкриття багатьма закладами освіти популярних спеціальностей, абсолютно не властивих їхньому профілю та освітнім можливостям (наприклад, підготовка економістів у медичному закладі освіти). На виході – неконкурентоспроможна робоча сила, яка поповнює лави безробітних, розбалансовуючи ринок, або стає міграційним ресурсом для інших країн. Тому важливими є система моніторингу й контролю якості освіти, оптимізація мережі закладів освіти та налагодження діалогу системи освіти з роботодавцями для вивчення їхніх потреб і запитів.

Одним з напрямів досягнення перелічених цілей є створення державної інтегрованої бази даних про працевлаштування випускників закладів вищої та професійної освіти як складової системи моніторингу якості освіти на національному рівні та її масштабування на регіони.

Механізм створення такої бази передбачає використання електронних баз адміністративних даних Міністерства освіти і науки України (Єдина державна електронна база з питань освіти), Пенсійного фонду України (Реєстр застрахованих осіб), Державної фіскальної служби України та Державної служби зайнятості України для формування інтегрованої державної бази даних про професійний розвиток випускників. Результатом реалізації ініціативи має стати створення об'єктивних наборів даних адміністративного, статистичного та аналітичного характеру про працевлаштування випускників ЗВО і ЗПТО України, які слугуватимуть основою прийняття різних управлінських рішень, зокрема в частині покращення зайнятості молоді та зменшення відповідних міграційних втрат.

У Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року як одну з головних проблем виокремлено еміграцію висококваліфікованих фахівців та молоді, зокрема внаслідок неповернення на батьківщину після отримання освіти за кордоном, яка зростає через політику низки держав (зокрема Польщі, Німеччини, Чехії, Словаччини) щодо залучення висококваліфікованих іммігрантів, молодих фахівців з числа іноземних студентів. Утрата Україною таких категорій працівників негативно позначається на віковій та освітньо-кваліфікаційній структурі робочої сили та гальмує економічне зростання. З початком повномасштабної війни ситуація в цьому аспекті тільки погіршилась, що означає перспективу тривалої стагнації зайнятості, просторову дезінтегрованість ринку праці та зниження конкурентоспроможності економіки.

На основі аналізу регіонального сукупного попиту (вільних і зайнятих робочих місць) і сукупної пропозиції (економічно активного населення) у 2008, 2014 і 2021 рр. можна оцінити рівень збалансованості кон'юнктури вітчизняного ринку праці (рис. 1).

Як свідчать результати досліджень, на сукупному ринку праці регіонів України баланс відсутній, оскільки значення індексів збалансованості в різні роки коливалися в межах 0,84-0,99. Це означає, що частина сукупної пропозиції праці не залучена до економічної активності та збільшує рівень безробіття.

Водночас зареєстрований ринок праці є ще менше збалансованим, адже залежить від кількості заявлених роботодавцями вакансій і чисельності зареєстрованих безробітних. Традиційно м. Київ характеризується найбільш збалансованою кон'юнктурою зареєстрованого ринку праці, що пояснюється

Ідентифікація просторових дисбалансів та ризиків розвитку регіональних ринків праці України в умовах сучасних дестабілізаційних процесів

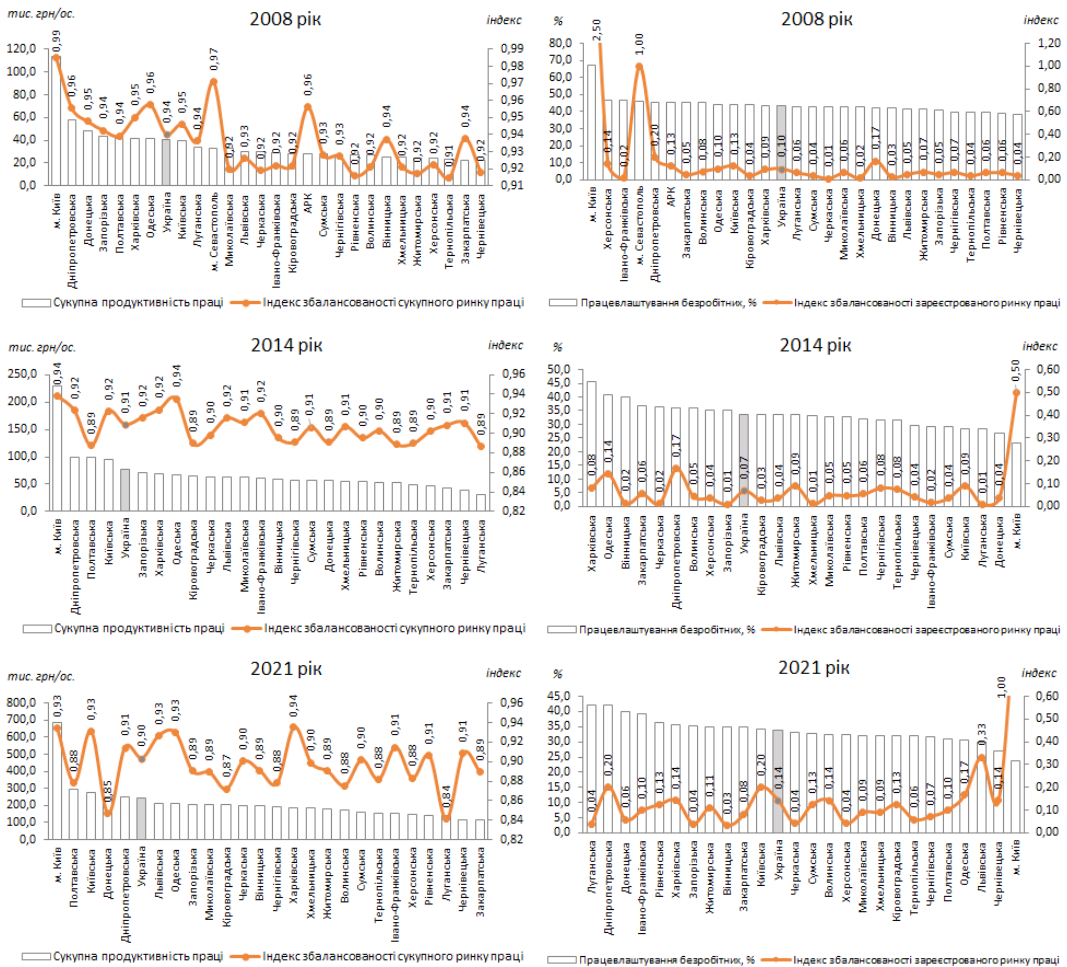

Рис. 1. Динаміка індексів збалансованості регіональних ринків праці в Україні на тлі змін продуктивності праці та рівня працевлаштування у регіонах (2008, 2014, 2021 рр.)

Примітки: 1. Індекс збалансованості сукупного ринку праці характеризує відношення кількості зайнятих і вакантних робочих місць до чисельності робочої сили (економічно активного населення), коефіцієнт. 2. Індекс збалансованості зареєстрованого ринку праці розрахований як співвідношення кількості вакантних робочих місць і чисельності зареєстрованих безробітних, коефіцієнт. 3. Сукупна продуктивність праці обчислена як відношення ВДВ, виробленої у регіоні, до чисельності зайнятих у віці 15-70 років, тис. грн / ос. 4. Рівень працевлаштування безробітних – це частка працевлаштованих безробітних у загальній чисельності зареєстрованих безробітних, %.

Джерело: за даними [19].

невисоким рівнем офіційного безробіття та великою кількістю вільних робочих місць (порівняно з рештою регіонів). У 2008 р. індекс збалансованості в Києві становив 2,5 (працедефіцитна кон'юнктура), тоді як у 2021 р. через скорочення кількості вакансій утримав ринок досяг рівноваги (індекс збалансованості дорівнював 1). Ситуація на зареєстрованому ринку праці решти регіонів характеризувалася суттєвими дисбалансами між попитом і пропозицією праці, зокрема працевлаштуванням безробітних у загальній чисельності зареєстрованих безробітних, %.

Варто зазначити, що може бути три типи працевлаштування регіонів: (1) регіони з відставанням у рівні соціально-економічного розвитку та інтенсивним

демографічним зростанням; (2) депресивні регіони, кількість робочих місць в яких стабілізується або скорочується внаслідок стагнації в галузях спеціалізації через вичерпання сировинних ресурсів або неконкурентоспроможність продукції, що виготовляється; (3) регіони з деформованою структурою економіки або монопольним становищем підприємств та окремих галузей на ринку праці, через що виникає незбалансованість демографічного чи кваліфікаційного характеру.

Висновки. Воєнні дії РФ спричинили глибоку соціогуманітарну кризу в Україні, яка посилила вже наявні виклики та породила нові ризики й загрози. Дестабілізаційні процеси торкнулися практично всіх галузей та регіонів. Основними викликами для регіонів у короткостроковому періоді передусім є посилення дисбалансів на регіональних ринках праці через скорочення робочих місць, зростання безробіття, загострення соціальної вразливості, зниження безпеки праці та захищеності зайнятості, звуження трудового потенціалу регіонів через втрату людських ресурсів. Що ж до довготривалих викликів, то для регіонів України надважливим завданням залишається інтеграція в європейський економічний простір. Одним з напрямів реалізації цього завдання є підвищення конкурентоспроможності вітчизняного ринку праці та посилення конвергенції ринків праці України та ЄС в умовах політики євроінтеграції та нівелювання наслідків російського військового вторгнення в Україну.

Регіональний розвиток України в умовах сучасних дестабілізаційних процесів супроводжується низкою загроз, які мають тенденцію до посилення. Серед них, зокрема, стійка депопуляція, значні міграційні втрати населення (західних областей – через близькість до ЄС, південно-східних і північних регіонів – спровоковані бойовими діями або загрозою таких дій, Волинської області – присутні обидва фактори), дисбаланси на внутрішніх ринках праці (зростання безробіття внаслідок вимушеної міграції населення, скорочення робочих місць, релокації підприємств тощо), зростання навантаження на соціальну інфраструктуру й систему соціального захисту регіонів, що прийняли більшість переселенців.

На основі аналізу регіонального сукупного попиту (вільних і зайнятих робочих місць) і сукупної пропозиції (економічно активного населення) у 2008, 2014 і 2021 рр. оцінено рівень збалансованості кон'юнктури ринку праці та підтверджено, що на сукупному ринку праці регіонів України баланс відсутній, оскільки значення індексів збалансованості в різні роки коливалися в межах 0,84-0,99. Це означає, що частина сукупної пропозиції праці не залучена до економічної активності та збільшує рівень безробіття. Водночас зареєстрований ринок праці є ще менше збалансованим, адже залежить від кількості заявлених роботодавцями вакансій і чисельності зареєстрованих безробітних. Традиційно м. Київ характеризується найбільш збалансованою кон'юнктурою зареєстрованого ринку праці, що пояснюється невисоким рівнем офіційного безробіття та великою кількістю вільних робочих місць. Ситуація на зареєстрованому ринку праці решти регіонів характеризувалася суттєвими дисбалансами між попитом і пропозицією праці, зокрема праценадлишковою структурою.

Перспективи подальших наукових пошуків стосуються моделювання каузальних зв'язків між чинниками зовнішнього середовища та розвитком регіональних ринків праці.

Список використаних джерел

1. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. № 2. С. 32-51. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.032>
2. Мульська О. Міграційні ризики та загрози стабільного розвитку національної економіки як стратегічні об'єкти політики регулювання. *Економічний аналіз*: зб. наук. пр. 2021. Т. 31(2). С. 34-43. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.034>

3. Пищуліна О., Маркевич К. *Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації*: аналітична записка. К.: Центр Разумкова, 2022. 21 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
4. Василюк Т., Левицька О., Рудковський О. Структурні диспропорції і дисбаланси ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни: тенденції, загрози, орієнтири політики стабілізації й використання можливостей. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>
5. Бойко І. В. НБУ розказали, наскільки впали заробітні плати з початку повномасштабної війни. *УНІАН*: сайт. 07.06.2022. URL: <https://www.unian.net/economics/finance/rabota-naskolko-upali-zarplaty-s-nachala-polnomasshtabnoy-voyny-v-ukraine-novosti-ukraina-11856804.html>
6. Гринькевич О. С., Садова У. Я., Левицька О. О. Міжнародний досвід моніторингу працевлаштування випускників та шляхи його застосування в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 1(35). С. 126-138. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2019.01.126>
7. Березовська Р. Які soft skills хочуть бачити роботодавці після початку війни. *Еpravda*: сайт. 12.08.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/08/12/690294>
8. Жирій К. Ринок праці в Україні: кого шукають роботодавці і що пропонують. *УНІАН*: сайт. 31.08.2022. URL: <https://www.unian.net/economics/other/rynok-truda-v-ukraine-kogo-ishchut-rabotodateli-i-chto-predlagayut-poslednie-novosti-amp-11961825.html>
9. Філатов В. Як зміниться ринок праці в Україні через війну. *Еpravda*: сайт. 01.04.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685047>
10. Юрчик І. Б. Взаємозв'язок ефективності ринку праці та його інституційного забезпечення. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*: зб. наук. пр. 2016. Вип. 17(4). С. 109-113.
11. Рой В. Назвали ТОП-10 найбільш затребуваних вакансій на Львівщині. *Львівський портал*: сайт. 22.09.2021. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2021/09/22/nazvaly-top-10-najbilsh-zatrebuyanykh-vakansii-na-lvivshchyni>
12. Від початку війни на Закарпатті майже на 30% збільшилася кількість населення. *Mukachevo.net*: сайт. 29.04.2022. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/3523209>
13. Гема М. Ще 20 тисяч переселенців Львів може прийняти, однак без комфорту, – глава ОВА. *24 канал*: сайт. 12.05.2022. URL: https://24tv.ua/shhe-20-tisyach-pereselentsiv-lviv-mozhe-priyniyati-bez-komfortu_n1977810
14. Чисельність населення по регіонах (за оцінкою) на 1 лютого 2022 року та середня чисельність у січні 2022 року. *Державна служба статистики України*: сайт. 2022. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ds/kn/kn_0122_ue.xls
15. *Природний рух населення України за 2021 рік*: стат. зб. К.: Державна служба статистики України, 2022. 153 с.
16. *Український ринок праці: імперативи та можливості змін*: монографія / ред. І. Л. Петрова, В. В. Близнюк; ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2018. 356 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/306.pdf>
17. *Державна служба зайнятості України*: сайт. 2023.
18. Іванов О. Мінус 8 мільйонів осіб мінімум. Як війна вдарила по ринку праці в Україні. *NV.ua*: сайт. 5.10.2022. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/rinok-praci-skilki-vnutrishnih-pereselenciv-zalishilisya-bez-roboti-novini-ukrajini-50274758.html>
19. Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості. *Державна служба зайнятості України*: сайт. 2023. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>
20. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок навчального року. *Державна служба статистики України*: сайт. 2017. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_vnz_bl.htm

References

1. Vasylytsiv, T. H., Lupak, R. L., & Voloshyn, V. I. (2021). Stratehichni imperatyvy derzhavnoyi polityky protydyi hibrydnym zahrozam i zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy [Strategic imperatives of the state policy of counteraction to hybrid threats and ensuring economic security of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2, 32-51. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.032> [in Ukrainian].
2. Mulska, O. (2021). Mihratsiyni ryzyky ta zahrozy stabil'noho rozvytku natsional'noyi ekonomiky yak stratehichni ob'ekty polityky rehulyuvannya [Migration risks and threats to stable development of the national economy as strategic objects of regulatory policy]. In *Ekonomichnyy analiz [Economic analysis]*: Vol. 31(2) (pp. 34-43). DOI: <https://doi.org/10.35774/econ.2021.02.034> [in Ukrainian].
3. Pyschulina, O., & Markevich, K. (2022). *Rynok pratsi v umovakh viyny: osnovni tendentsiyi ta napryamy stabilizatsiyi [The labor market in the conditions of war: main trends and directions of stabilization]*: Analytical note. K.: Razumkov Center. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> [in Ukrainian].

4. Vasylytsiv, T., Levytska, O., & Rudkovskiy, O. (2022). Strukturni dysproportsiyi i dysbalansy rynku pratsi oblastey Karpat s'koho rehionu Ukrainy v umovakh viyny: tendentsiyi, zahrozy, oriyentyry polityky stabilizatsiyi y vykorystannya mozhlivostey [Structural disproportions and imbalances of the labor market of oblasts of the Carpathian region of Ukraine in the conditions of war: trends, threats, orientations for stabilization policy and use of opportunities]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37> [in Ukrainian].
5. Boyko, I. (2022, Jun 06). NBU rozkazaly, naskil'ky vply zarobitni platy z pochatku povnomasshtabnoyi viyny [The NBU told how wages have fallen since the start of the full-scale war]. *UNIAN*: Website. Retrieved from <https://www.unian.net/economics/finance/rabota-naskolko-upali-zarplaty-s-nachala-polnomasshtabnoy-voyny-v-ukraine-novosti-ukraina-11856804.html> [in Ukrainian].
6. Hrynkevych, O. S., Sadova, U. Ya., & Levytska, O. O. (2019). Mizhnarodnyy dosvid monitorynhu pratsevlashtuvannya vypusknikyv ta shlyakhy yoho zastosuvannya v Ukraini [International experience in monitoring graduates' employment and ways of its application in Ukraine]. *Demografiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and social economy*, 1(35), 126-138. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2019.01.126> [in Ukrainian].
7. Berezovska, R. (2022, Aug 12). Yaki soft skills khochut' bachyty robotodavtsi pislya pochatku viyny [What soft skills do employers want to see after the start of the war]. *Epravda*: Website. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/08/12/690294> [in Ukrainian].
8. Zhyriy, K. (2022, Aug 31). Rynok pratsi v Ukraini: koho shukayut' robotodavtsi i shcho proponuyut' [The labor market in Ukraine: who employers are looking for and what they offer]. *UNIAN*: Website. Retrieved from <https://www.unian.net/economics/other/rynok-truda-v-ukraine-kogo-ishchut-rabotodateli-i-chto-predlagayut-poslednie-novosti-amp-11961825.html> [in Ukrainian].
9. Filatov, V. (2022, Apr 01). Yak zminyt'sya rynek pratsi v Ukraini cherez viynu [How the labor market in Ukraine will change because of the war]. *Epravda*: Website. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685047> [in Ukrainian].
10. Yurchyk, I. B. (2016). [The relationship between effectiveness of labour market and its institutional support]. In *Naukovy Visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic sciences]*: Vol. 17(4) (pp. 109-113). [in Ukrainian].
11. Roy, V. (2021, Sep 22). Nazvaly TOP-10 naybil'sh zatrebuvalykh vakansiy na L'vivshchyni [The TOP-10 most sought-after vacancies in the Lviv region were named]. *Lviv portal*: Website. Retrieved from <https://portal.lviv.ua/news/2021/09/22/nazvaly-top-10-najbilsh-zatrebuvalykh-vakansii-na-lvivshchyni> [in Ukrainian].
12. Vid pochatku viyny na Zakarpatti mayzhe na 30% zbil'shylasya kil'kist' naselennya [Since the beginning of the war, the population of Transcarpathia has increased by almost 30%]. (2022, Apr 29). *Mukachevo.net*: Website. Retrieved from <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/3523209> [in Ukrainian].
13. Hema, M. (2022, May 12). Shche 20 tysyach pereselentsiv L'viv mozhe pryynyaty, odnak bez komfortu, – hlava OVA [Lviv can accept another 20,000 displaced people, but without comfort, – the head of OMA]. *Channel 24*: Website. Retrieved from https://24tv.ua/shche-20-tisyach-pereselentsiv-lviv-mozhe-priynyati-bez-komfortu_n1977810 [in Ukrainian].
14. Chysel'nist' naselennya po rehionakh (za otsinkoyu) na 1 lyutoho 2022 roku ta serednya chysel'nist' u sichni 2022 roku [Population by region (estimated) on February 1, 2022 and average population in January 2022]. *State Statistics Service of Ukraine*: Website. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ds/kn/kn_0122_ue.xls [in Ukrainian].
15. *Pryrodnyy rukh naselennya Ukrainy za 2021 rik [Natural movement of the population of Ukraine for 2021]*: Statistical publication (2022). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. [in Ukrainian].
16. Petrova, I. L., & Blyznyuk, V. V. (Eds.) (2018). *Ukrayins'kyi rynek pratsi: imperatyvy ta mozhlivosti zmin [Ukrainian labor market: imperatives and opportunities for change]*. K.: Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine. Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/mg/306.pdf> [in Ukrainian].
17. *State Employment Service of Ukraine*: Website (2023).
18. Ivanov, O. (2022, Oct 5). Minus 8 mil'yoniv osib minimum. Yak viyna vdaryla po rynku pratsi v Ukraini [Minus 8 million people minimum. How the war hit the labor market in Ukraine]. *NV.ua*: Website. Retrieved from <https://biz.nv.ua/ukr/markets/rinok-praci-skilli-vnutrishnih-pereselenciv-zalishilisya-bez-roboti-novini-ukrajini-50274758.html> [in Ukrainian].
19. Sytuatsiya na zareyestrovanomu rynku pratsi ta diyal'nist' Derzhavnoyi sluzhby zaynyatosti [The situation on the registered labor market and the activities of the State Employment Service] (2023). *State Employment Service of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> [in Ukrainian].
20. Osnovni pokaznyky diyal'nosti vyshchych navchal'nykh zakladiv Ukrainy na pochatok navchal'noho roku [Main performance indicators of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of the academic year] (2017). *State Statistics Service of Ukraine*: Website. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_vnz_bl.htm [in Ukrainian].

Vasylytsiv T. H., Levytska O. O. Identification of spatial imbalances and risks of regional labor market development in Ukraine in the context of current destabilization processes

The article focuses on the problems of destabilization of the Ukrainian national economy and its regional markets in the context of the full-scale war. The key challenges of regional development in the short term as a result of their growing imbalances are identified, in particular the functioning of labor markets. The authors point out the long-term challenges to the development of regional labor markets and prove that the policy of their leveling should be based on strengthening competitiveness and enhancing convergence with the EU labor markets. The most critical trends in social stability in the regions of Ukraine during the war are characterized. The article presents statistical parameters of the registered labor market in the regions of Ukraine separately in terms of labor supply and separately in terms of labor demand in the pre-war period and during the war. The reasons for the low level of registered unemployment in the regions of Ukraine during the war are highlighted. The authors analyze the level of balance of regional labor markets and identify the main risks and threats to their functioning and development in the context of modern destabilization processes. Based on the analysis of regional aggregate demand (vacant and employed jobs) and aggregate supply (economically active population) in 2008, 2014, and 2021, the level of balance of the domestic labor market is calculated and assessed. Three types of labor-surplus regions are identified: (1) regions with a lag in socio-economic development and intensive demographic growth; (2) depressed regions, where the number of jobs stabilizes or decreases due to stagnation in the areas of specialization due to the exhaustion of raw materials or poor competitiveness of manufactured products; (3) regions with a deformed economic structure or monopoly position of enterprises and individual industries in the labor market, which leads to an imbalance of demographic or qualification nature. The prospects and priorities of the state policy of stabilizing the functioning and ensuring the development of regional labor markets in Ukraine are outlined.

Keywords: regional policy, labor market, spatial imbalances, challenges, risks, threats, destabilizing processes, war.

Васильців Тарас Григорович – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: tgvas77@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>).

Vasylytsiv Taras Hryhorovych – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Head of the Department of problems of social and humanitarian development of the regions of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Левицька Ольга Олександрівна – кандидат економічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» (e-mail: o.levytska@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8174-9918>).

Levytska Olha Oleksandrivna – Ph.D. (Econ.), Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of problems of social and humanitarian development of the regions of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Стаття підготовлена в межах виконання НДР «Трансформація моделі просторового розвитку України» (номер державної реєстрації 0122U00205).

Надійшло 03.08.2023 р.